

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
"ХАРКІВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ"

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ
до самостійної роботи з навчальної дисципліни
"Цивільний захист"
для студентів усіх спеціальностей
заочної та дистанційної форм навчання

Харків 2018

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
"ХАРКІВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ"

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ
до самостійної роботи з навчальної дисципліни
"цивільний захист"
для студентів усіх спеціальностей
заочної та дистанційної форм навчання

Затверджено
редакційно-видавничою радою
університету,
протокол № 2 від 24.05.2018 р.

Харків
НТУ «ХПІ»
2018

Методичні вказівки до самостійної роботи з навчальної дисципліни «Цивільний захист» для студентів усіх спеціальностей заочної та дистанційної форм навчання / уклад. Н. Є. Твердохлебова, О.В.Толстоусова – Х. : НТУ «ХП», 2018. – 16 с.

Укладачі: Н. Є. Твердохлебова, О.В. Толстоусова

Рецензент: Є.О.Семенов

Кафедра охорони праці та навколишнього середовища

ВСТУП

Дані методичні вказівки встановлюють обсяг та основний зміст самостійного опрацювання теоретичного матеріалу програми «Цивільний захист» (ЦЗ) студентами заочної та дистанційної форм навчання. Знання основних питань з даної дисципліни є необхідними для спеціаліста у будь-якій галузі виробництва.

Мета вивчення навчальної дисципліни – формування у студентів здатності творчо мислити, вирішувати складні проблеми інноваційного характеру та приймати продуктивні рішення щодо планування та управління заходами цивільного захисту (ЦЗ), із урахуванням особливостей майбутньої професійної діяльності на першій посаді.

Компетентності – здатність застосовувати сучасні методи дослідження і аналізу ризиків, загроз і небезпек на виробництві при надзвичайних ситуаціях; впроваджувати організаційні та технічні заходи з метою запобігання наслідків при надзвичайних ситуаціях; здатність аналізувати та оцінювати потенційну небезпеку об'єктів господарювання (технологічних процесів та обладнання) для людини й навколишнього середовища; здатність обґрунтовано обирати засоби та системи захисту людини і довкілля від небезпек; обґрунтовувати нормативні та організаційні заходи з підвищення рівня безпеки об'єктів; вміння надавати допомогу та консультації працівникам та населенню з практичних питань безпеки та захисту у надзвичайних ситуаціях (НС).

Результати навчання – знання методів та технологій прогнозування надзвичайних ситуацій техногенного, природного, соціального та воєнного характеру; вміння визначати рівень ризику та обґрунтовувати комплекс заходів, спрямованих на попередження надзвичайних ситуацій; реалізувати комплекс організаційних заходів щодо запобігання і мінімізації наслідків НС; вміння організовувати захист персоналу в умовах НС, локалізації та ліквідації їхніх наслідків; вміння застосовувати системний аналіз у вирішенні задач професійної безпеки відповідної галузі; ефективно застосовувати сучасні інформаційні технології у менеджменті захисту від аварій та катастроф.

Згідно робочої програми навчальної дисципліни «Цивільний захист» студенти виконують контрольну роботу. Форма звітності – контрольна робота.

Порядок виконання контрольної роботи. Тему контрольної роботи студенти узгоджують з викладачем з дисципліни «Цивільний захист» на заняттях установчої сесії. Написання контрольної роботи здійснюється студентом протягом семестру в процесі самостійного вивчення тем та питань згідно робочої програми. Термін здачі контрольної роботи визначається методичним відділом заочного деканату.

Студент допускається до заліку при наявності у викладача *zareestrowanoj* в заочному деканаті контрольної роботи. Варіанти завдань, вимоги щодо написання контрольної роботи сформульовані у «Методичних вказівках до виконання контрольної роботи з курсу «Цивільний захист» [5].

Форма підсумкового контролю знань з навчальної дисципліни «Цивільний захист» – диференційований залік.

Для отримання диференційованого заліку студент повинен:

1. Виконати контрольну роботу.
2. Самостійно опрацювати теоретичний матеріал з дисципліни «Цивільний захист» (див. розділ 2).
3. Дати відповіді викладачу на контрольні запитання (див. розділ 3).

1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Правовою основою цивільного захисту є Конституція України, Кодекс цивільного захисту України, інші закони України, а також акти Президента України та Кабінету Міністрів України.

Цивільний захист – це функція держави, спрямована на захист населення, територій, навколишнього природного середовища та майна від надзвичайних ситуацій шляхом запобігання таким ситуаціям, ліквідації їх наслідків і надання допомоги постраждалим у мирний час та в особливий період.

Цивільний захист забезпечується з урахуванням особливостей, визначених Законом України «Про основи національної безпеки України», суб'єктами, уповноваженими захищати населення, території, навколишнє природне середовище і майно, згідно з вимогами цього Кодексу – у мирний час, а також в особливий період – у межах реалізації заходів держави щодо оборони України.

1. САМОСТІЙНЕ ОПРАЦЮВАННЯ ТЕОРЕТИЧНОГО МАТЕРІАЛУ З ДИСЦИПЛІНИ «ЦИВІЛЬНИЙ ЗАХИСТ»

Тема 1. Суб'єкти реалізації державної політики в сфері ЦЗ.

1. Права та обов'язки суб'єктів господарювання у сфері ЦЗ.
2. Нормативно-методичні документи із створення і управління діяльністю спеціалізованих служб та (або) функціональних підсистем Єдиної державної системи цивільного захисту в залежності від профільного напрямку ВНЗ.
3. Принципи реалізації ЦЗ в Україні. Державний нагляд (контроль у сфері ЦЗ).
4. Склад та завдання сил цивільного захисту. Аварійно-рятувальні служби ЦЗ. Оперативно-рятувальна служба ЦЗ. Оперативний склад пункту управління у НС.
5. Структура та завдання служби медицини катастроф.

Тема 2. Попередження надзвичайних (аварійних) ситуацій на підприємстві (організації, установі).

1. Управління НС на об'єктах СГ. Плануючі документи з питань ЦЗ на об'єктах СГ.
2. Найменування та визначення основних показників джерел природних НС та номенклатура, позначення, розмірність і порядок визначення параметрів уражаючих чинників джерел техногенних НС, які контролюються і підлягають прогнозуванню.
3. Територіальний моніторинг за об'єктами, ресурсами, процесами і системами захисту та ліквідації НС, стану впровадження превентивних заходів щодо зменшення їхніх масштабів. Мережа спостереження і лабораторного контролю. Урядова інформаційно-аналітична система з НС, збирання, оброблення, передавання та збереження моніторингової інформації.

Тема 3. Прогнозування небезпечного впливу надзвичайних (аварійних) ситуацій.

1. Порядок нанесення зон радіоактивного та хімічного забруднення на картографічну схему (план, карту).
2. РХБ захист. Превентивні заходи щодо зниження масштабів радіаційного та хімічного впливу на ОГ.
3. Визначення комплексу заходів захисту персоналу і матеріальних цінностей ОГ та АТО у разі виникнення аварії на радіаційно чи хімічно небезпечному об'єкті.
4. Протирадіаційний захист (термінові, невідкладні, довгострокові контрзаходи) в умовах радіаційної аварії, критерії для прийняття рішення щодо їхнього запровадження. Типові режими радіаційного захисту і функціонування ОГ в умовах радіоактивного забруднення місцевості.
5. Планування заходів із запобігання поширенню інфекційних захворювань з первинного осередку.

Тема 4. Заходи захисту населення у НС.

1. Особливості захисту та евакуації населення в зонах бойових дій, при використанні РХБ зброї.
2. Використання медичних і найпростіших засобів індивідуального захисту.
3. Самодопомога і перша медична допомога у випадку НС.
4. Організація та здійснення евакозаходів працівників та майна СГ.
5. Особливості проведення евакозаходів із зон НС та зон бойових дій.
6. Служба оповіщення і зв'язку цивільного захисту. Побудова систем централізованого оповіщення. Принципи побудови локальних систем оповіщення. Організація зв'язку під час виконання рятувальних та інших невідкладних робіт.

Тема 5. Забезпечення заходів і дій в межах єдиної системи цивільного захисту.

1. Вимоги відомих нормативів до проектування інженерно-технічних заходів цивільного захисту на об'єктах та установах. Шляхи і способи підвищення стійкості роботи промислових об'єктів. Підвищення стійкості виробничих будівель і споруд, комунально-енергетичних і технологічних мереж. Підвищення протипожежної стійкості. Обмеження ураження від вторинних факторів при аваріях. Підготовка до відновлення виробництва. Резервування матеріальних та фінансових ресурсів.

2. Організація і проведення досліджень з оцінки стійкості об'єкта в НС (межа стійкості, найбільш уразливі його елементи, характер і ступень руйнувань і ушкоджень, можливі збитки, межа доцільного підвищення стійкості).

3. Забезпечення надійного захисту та життєзабезпечення виробничого персоналу на СГ.

Тема 6. Спеціальна функція у сфері цивільного захисту.

1. Порядок створення і використання матеріальних резервів для запобігання і ліквідації НС. Організація роботи щодо проведення нагляду та здійснення контролю за обстановкою на ПНО, що входять до складу галузі, включаючи прилеглу до них територію.

2. Ідентифікація та декларування безпеки об'єктів підвищеної небезпеки.

3. КОНТРОЛЬНІ ЗАПИТАННЯ, ЩО ВІНОСЯТЬСЯ НА ДИФЕРЕНЦІЙОВАНИЙ ЗАЛІК

1. Система державного управління у сфері Цивільного захисту.
2. Структура ЄДС ЦЗ України та її завдання. Функціональні підсистеми ЄДС ЦЗ.
3. Склад та завдання сил цивільного захисту. Аварійно-рятувальні служби.
4. Організація системи Цивільного захисту на об'єкті економіки.
5. Планування заходів цивільного захисту у випадку надзвичайних ситуацій на підприємстві.
6. Права та обов'язки суб'єктів господарювання у сфері ЦЗ.
7. Управління НС на об'єктах економіки. Плануючі документи з питань ЦЗ на об'єктах економіки.
8. Принципи реалізації ЦЗ в Україні. Державний нагляд (контроль у сфері ЦЗ).
9. Основні заходи і засоби захисту населення і територій у надзвичайних ситуаціях.
10. Причини виникнення НС та складові системи їх моніторингу.
11. Характеристика зон радіоактивного зараження. Визначення параметрів зон забруднення радіоактивними речовинами.
12. Захист населення при радіоактивному забрудненні територій при аварії на АЕС.
13. Аварії з викидом сильнодіючих отруйних речовин. Захист населення при хімічному ураженні.
14. Особливості впливу хімічно-небезпечних речовин на організм людини. Захист населення при хімічному ураженні.
15. Основні засоби знезаражування при хімічному ураженні.
16. Характеристика зон бактеріологічного зараження. Заходи захисту в зонах бактеріологічного ураження.

17. Надзвичайні ситуації природного характеру, захист населення від стихійних лих.

18. Надзвичайні ситуації техногенного характеру: пожежо- та вибухонебезпечні об'єкти.

19. Надзвичайні ситуації соціального характеру, дії заручників у випадку терористичного нападу.

20. Інформація та оповіщення населення у НС.

21. Застосування індивідуальних засобів захисту населення у надзвичайних ситуаціях.

22. Застосування медичних та найпростіших засобів індивідуального захисту населення в надзвичайних ситуаціях.

23. Характеристика колективних засобів захисту населення. Правила користування сховищами.

24. Організація та здійснення евакуаційних заходів працівників та майна суб'єкту господарювання.

25. Само- і взаємодопомога при травмах та ураженнях у надзвичайних ситуаціях.

26. Основи проведення рятівних та інших невідкладних робіт (РІНР) у надзвичайних ситуаціях.

27. Сили та засоби, які залучаються для проведення рятівних та інших невідкладних робіт (РІНР) при гасінні пожеж та порятунку людей з завалів та палаючих будинків.

28. Ліквідація наслідків пожеж. Дії населення при пожежах.

29. Шляхи і способи підвищення стійкості роботи об'єкту господарювання (ОГ).

30. Організація і проведення досліджень з оцінки стійкості об'єкта в НС.

31. Навчання персоналу з питань цивільного захисту у випадку надзвичайних ситуацій.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна література

1. Кодекс Цивільного захисту України. ВРУ від 02.10.2012 №5403-VI.
2. Цивільна оборона: навч. посіб. Кулаков М.А., Ляпун В.О., та ін. – Харків: Факт, 2008 – 312 с.
3. Цивільний захист: навчальний посібник / Бахарева Г.Ю., Твердохлебова Н.Є., Любченко І.М., Гуренко І.В. та ін. – Х.: НТУ «ХПІ», 2015. – 115 с.
4. Стеблюк М.І. Цивільна оборона та цивільний захист: Підручник – 3-тє вид., стер. – Київ: Знання, 2013. – 487 с.
5. Методичні вказівки до виконання контрольної роботи з курсу «Цивільний захист» для студентів заочної форми навчання спеціальностей гуманітарного напрямку / О.В. Толстоусова, Н.Є. Твердохлебова, І.В. Гуренко. – Х.: НТУ «ХПІ», 2014. – 44 с.

Допоміжна література

1. Конституція України. Основний закон. – К., 1996.
2. Закон України № 389-VIII "Про правовий режим воєнного стану" від 12.05.2015.
3. Закон України "Про захист людини від впливу іонізуючого випромінювання" ВРУ №15/98–ВР від 14.01.1998.
4. ДСТУ 3891:2013 "Безпека у надзвичайних ситуаціях. Терміни та визначення основних понять". – К.: Мінекономрозвитку. Введений 01.01.2014.
5. Постанова КМУ від 9 жовтня 2013 р. № 787 «Про затвердження Порядку утворення, завдання та функції формувань цивільного захисту».
6. Постанова КМУ від 26 червня 2013 р. № 444 «Про затвердження Порядку здійснення навчання населення діям у надзвичайних ситуаціях»
7. Постанова КМУ від 26 червня 2013 р. № 443 «Про затвердження

Порядку підготовки до дій за призначенням органів управління та сил цивільного захисту”.

8. Методичні рекомендації щодо розроблення планів з питань цивільного захисту. Київ, 2015.

9. Наказ МНС №1400 від 12.12.2012 “Про затвердження Класифікаційних ознак надзвичайних ситуацій”.

10. Постанова КМУ №368 від 24.03.2004 “Про затвердження Порядку класифікації надзвичайних ситуацій за їх рівнями”.

11. Класифікатор надзвичайних ситуацій ДК 019:2010. – Київ: Держспоживстандарт України, 2010. – 19 с.

12. Постанова КМУ №175 від 24.06.2003 “Про затвердження Методики оцінки збитків від наслідків надзвичайних ситуацій техногенного і природного характеру”.

13. Наказ МНС №338 "Про затвердження Положення про паспортизацію ПНО" від 18.12.2000.

14. Закон України “Про об’єкти підвищеної небезпеки” ВРУ №2245–III від 18.01.2001.

15. Постанова КМУ №1288 "Про затвердження Положення про Державний реєстр потенційно небезпечних об'єктів" від 20.08.2002.

16. Наказ Мінпраці №637 “Про затвердження Методики визначення ризиків та їх прийнятних рівнів для декларування безпеки об’єктів підвищеної небезпеки” від 04.12.2002.

17. Постанова КМУ №956 від 11.07.2002 “Про ідентифікацію та декларування безпеки об’єктів підвищеної небезпеки”.

18. Наказ МНС №425 "Про затвердження Положення про моніторинг потенційно небезпечних об'єктів" від 06.11.2003.

19. Наказ МНС №98 від 23.02.2006 “Про затвердження Методики ідентифікації потенційно небезпечних об’єктів”.

20. Постанова Кабінету Міністрів України № 808 «Про затвердження переліку видів діяльності та об’єктів, що становлять підвищену екологічну

небезпеку» від 28.08.2013 р.

21. Постанова КМУ №733 “Про затвердження Положення про організацію оповіщення про загрозу виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій та зв’язку у сфері цивільного захисту” від 27.09.2017.

22. Постанова КМУ №841 “Про затвердження Порядку проведення евакуації у разі загрози виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру” від 30.10.2013.

23. Наказ МНС №761 “Про затвердження методичних рекомендацій з питань організації планування та проведення евакуаційних заходів на об’єктах господарської діяльності у разі виникнення надзвичайних ситуацій”. Від 07.09.2010.

24. Постанова КМУ №253 Про затвердження Порядку використання захисних споруд цивільного захисту (цивільної оборони) для господарських, культурних та побутових потреб. Від 25.03.2009.

25. ДСТУ Б А.2.2-7:2010. Проектування. Розділ інженерно-технічних заходів цивільного захисту (цивільної оборони) у складі проектної документації об’єктів. – Київ: Мінрегіонбуд України, 2010. – 40 с.

26. Наказ МНС №829 “Про реалізацію інженерно-технічних заходів під час проектування об’єктів будівництва” Від 23.05.2012.

27. Наказ МНС №485 “Про затвердження методичних рекомендацій розділу Інженерно-технічних заходів цивільного захисту (цивільної оборони) у складі проектної документації об’єктів” Від 10.02.2012.

28. ДБН В.1.2-4-2006 державні будівельні норми України. Система надійності та безпеки в будівництві. Інженерно-технічні заходи цивільного захисту (цивільної оборони). – К.: Мінбуд України, 2006.

29. Постанова КМУ №6 “Про затвердження переліку об’єктів, що належать суб’єктам господарювання, проектування яких здійснюється з урахуванням вимог інженерно-технічних заходів цивільного захисту” від 9.01.2014 р.

30. Наказ МНС №485 “Про затвердження методичних рекомендацій

розділу Інженерно-технічних заходів цивільного захисту (цивільної оборони) у складі проектної документації об'єктів” Від 10.02.2012.

31. НАПБ В.05.027-2011/111 Інструкція з гасіння пожеж на енергетичних об'єктах України. Затверджено: Наказ Мінпаливенерго України від 08.04.2005 №159.

Інформаційні ресурси в Інтернет

(перелік інформаційних ресурсів)

1. Сайт кафедри охорони праці та навколишнього середовища НТУ «ХП»
<http://web.kpi.kharkov.ua/safetyofliving/>.
2. Державна служба України з надзвичайних ситуацій
<http://www.dsns.gov.ua>.
3. Сайт Департаменту організаційних заходів цивільного захисту
<http://www.dsns.gov.ua/ua/Departament-organizaciyi-zahodiv-civilnogo-zahistu-docs.html>.
4. Офіційне інтернет-представництво Президента України
<http://www.president.gov.ua/>.
5. Верховна Рада України <http://www.rada.gov.ua/>.

Методичні вказівки
до самостійної роботи з навчальної дисципліни
"Цивільний захист"
для студентів усіх спеціальностей
заочної та дистанційної форм навчання

Укладачі: ТВЕРДОХЛЄБОВА Наталя Євгеніївна
ТОЛСТОУСОВА Оксана Валеріївна

Відповідальний за випуск проф. Березуцький В. В.

Роботу до видання рекомендувала проф. Пономаренко О. І.

В авторській редакції

План 2018 р, поз. 93

Підп. до друку 2018. Формат 60x84 1/12. Папір офсет.

Друк – різнографія. Гарнітура Times New Roman. Ум. друк. арк. 0,9

Наклад 50 прим. Зам. № . Ціна договірна.

Видавничий центр НТУ «ХП».

Свідоцтво про державну реєстрацію ДК № 5478 від 21.08.2017 р.
61002, Харків, вул. Кирпичова, 2

Друкарня